

добьются для региона статуса свободной экономической зоны, технопарка, особого экономического округа и др., то возможно усиление стабилизирующей тенденции их развития с переходом территории из состояния относительного в «стабильное» благополучие. Кавычки в данном случае указывают на относительность стабильности в переходный период.

Таким образом, в переходном обществе социальные процессы, приобретая известную долю активности, могут выполнять роль районоформирующего фактора, оказывая влияние на процесс территориальной организации социума. Упомянутые выше «территории, выигрывающие (проигрывающие) от перемен»- примеры результирующего взаимодействия социальных процессов и территории, наделенной функцией и региональными интересами. Социальные процессы воздействуя на эти атрибуты территориального базиса могут задавать пространственный порядок его существования. Районы формирующиеся под влиянием социальных процессов, можно называть «регионами (районами) социальной активности».

The unsufficiently investigated problem study of social processes in economic and social geography is considered. The various ways of study of social processes are analyzed, usual historically. The consequences of activity of social processes in the transitive period of development of a society are considered.

УДК 581, 524

Гунченко О.О.

Криворізький державний педагогічний університет

ДЕЯКІ АНТРОПОГЕННІ ФАКТОРИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ПЕРШОГО ДИТИНСТВА.

Діти наше майбутнє, тому вкрай необхідно виростити їх здоровими повноцінними членами нашого суспільства. Людина, і дитина зокрема, являється невід'ємним елементом антропосфери, де постійно взаємодіючи, впливаючи один на одного співіснують інші її компоненти – природа й господарство.

Що ж зараз відбувається з наймолодшими представниками людства, як результати антропогенної діяльності впливають на їх розвиток, а саме фізичний? Перш ніж розглянути цей вплив, слід зазначити, що фізичний розвиток розуміється як результат комплексного впливу як спадкоємних, так і середовищ них вчасних. Для цих факторів на організм індивіда знаходиться

в тісному переплетінні, взаємозв'язку й взаємозалежності. Реалізація генетичної програми розвитку в кожному віковій періоді залежить від впливу середовища. Причому, на різних етапах онтогенезу сприйнятливий організму до цих факторів не однакова, по-різному впливають вони і на різні параметри фізичного розвитку. Так, для дітей раннього дитячого віку (1 – 3 роки) на довжину та масу тіла переважний вплив має середовищний фактор.

Розглянемо, як змінювались ці показники протягом II половини 20-го століття. Минуле століття було етапом бурхливого розвитку промислових комплексів, в наслідок цього людський організм знаходився під жорстким впливом урбанізації. Урбанізація характеризується посиленням міграційних процесів; засміченням акустичного середовища через наявність великої кількості транспортних засобів; електромагнітне випромінювання; забруднення повітряного, ґрунтового і водного середовища відходами промислових підприємств; скупченістю населення на невеликих територіях і так далі.

Ще в 1800 році в містах мешкало 25 млн. чоловік, у 1980 році – 1,8 млрд., а вже у 2000 р. населення збільшилося до 3,5 млрд. Що відповідає 128-ми кратному збільшенню міського населення за два сторіччя. Забруднення повітряного і водного басейнів відбувається, насамперед, за рахунок металургійної й хімічної промисловості, енергетикою, комунальними господарствами, а також транспортом.

Класичною моделлю впливу урбанізаційного фактора є порівняння фізичного розвитку міських і сільських популяцій. Умови життя в місті відрізняються від сільських комплексом соціально-економічних, демографічних, екологічних факторів, тому, при порівнянні мешканців міста та села однієї етнотериторіальної й статеві-вікової групи можна змоделювати вплив урбанізації на фізичний розвиток.

Ще у 1975 році Т.І. Война, зіставляючи показники фізичного розвитку дітей (1302 у місті і 2399 у сільській місцевості) знаходить, що міські немовлята крупніше сільських (мають більшу довжину і масу тіла). Цього ж висновку доходять і інші дослідники, такі, як: Л.І. Тегак, І.І. Салівон, А.І. Мікулич, В. Лосіак, М.Е. Теосте.

В.І. Філіппов у 1974 провів дослідження на Криворіжжі спрямоване на уточнення питомої значимості фактора урбанізації. Для цього він виключив роль генетичного фактора шляхом зіставлення міських і сільських дітей першого дитячого віку з однакоим ступенем гетерозиготності й установив, що при тому самому генотипі міські діти мали більші розміри тіла в порівнянні із сільськими, що автор відносить на рахунок впливу урбанізації.

Таким чином, усі вищезгадані автори констатують перевагу в показниках фізичного розвитку дітей і підлітків городян над селянами.

Розглянемо вплив промислових викидів на організм людини. Про несприятливий вплив на ріст і розвиток дітей рівня вмісту пила у повітрі, токсичних викидів в постнатальному періоді відзначає С.М. Громбах (1974). Д.А. Наріманова та інші (1976) вивчали вплив викидів феросплавного заводу

на фізичний розвиток дітей. Критерієм інтенсивності викидів була віддаленість від заводу (до 2 км і більше 2 км). Автори відзначають, що діти обох груп мали гарний фізичний розвиток, розходжень між групами не виявлено. N. Wolanski, M. Puzuk (1969) констатують, що діти запиленого промислового міста мають більшу масу і довжину тіла в порівнянні з контрольною групою. Н.А. Токарева, В.І. Філіппов (1976) провели порівняльний аналіз впливу загазованості і рівня вмісту пила в повітрі на антропометричні показники. Дослідники виділили райони з відносно чистим повітрям (А), райони з відносно низькою загазованістю (Б), із середнім ступенем загазованості (В) і високим ступенем загазованості (Г). За 100% прийняли розміри тіла дітей групи А. Розміри тіла відповідно груп Б, В, Г склали: довжина тіла 98,3% – 101,2% – 99,9%; маса тіла 97,4% – 106,3% – 106,8%; об'єм грудної клітки 99,6% – 101,4% – 100,9%; ширина пліч 99,7% – 101,6% – 100,6%; ширина таза 108,3% – 103,8% – 99,4%.

Таким чином, активізація ростових процесів відбувається при певному ступені загазованості і забрудненості.

При дослідженні впливу на фізичний розвиток дітей і підлітків нафтохімічних підприємств, у викидах яких містяться ароматичні вуглеводні альдегіди, синтетичні кислоти, В.А. Баландіна, А.Є. Петухова (1977) відзначили відставання у фізичному розвитку. К.П. Дорожнова (1977) відзначає спряженість забруднення повітря з фізичним розвитком. В міру збільшення концентрації викидів відбувається збільшення кількості дітей зі зниженими й низькими показниками довжини тіла. У районі із середнім ступенем забруднення автор констатує збільшення зустрічальності дітей з підвищеною масою тіла й ожирінням. Про вплив промислових викидів на стан фізичного розвитку вказують А.І. Плотнікова, Л.А. Удочкіна (1990), Г.М. Мусагалієва, С.М. Муқанова, А.Т. Люсембаєва (1991), Г.М. Мусагалієва й інші (1991), Л.А. Удочкіна, А.І. Плотнікова, А.Р. Джумагазієв (1991).

В 1997-98 роках автором під керівництвом Філіппова В.І. та Афоніна А.П. було проведено дослідження антропометричних показників практично здорових дітей одного – трьох років української національності, які мешкають в одній клімато-географічній зоні міста Кривого Рогу. Для вивчення динаміки фізичного розвитку за 27-ми річний період застосовано метод порівняння соматичних даних фізичного розвитку дітей 1970 року дослідження (данні В.І.Філіппова) з дітьми 1997-1998 років дослідження (із них річних дітей: 67 хлопчиків та 56 дівчаток; дворічних: 135 хлопчиків та 121 дівчинка; трьохрічних: 130 хлопчиків та 148 дівчаток), при цьому першу групу дітей вважали за контрольну. Аналіз результатів довів, що в однорічних хлопчиків у 1970 році, порівняно з 1997 роком, більшими були на статистично достовірному рівні довжина тіла на 2,9 см ($p < 0,001$), маса тіла на 0,5 кг ($p < 0,01$); представниці жіночої статі однорічного віку в 1970 році у порівнянні з дівчатками першого року життя 1997 року дослідження мають

більші показники маси тіла на 0,7 кг ($p < 0,01$), достовірної різниці в довжині тіла не виявлено.

Дворічний вік характеризувався більшими показниками у дітей 1997 року дослідження, як хлопчиків так і дівчаток.

Хлопчики-трьохлітки в 1970 році мали більші розміри тіла чим їхні однолітки в 1997 році в довжині тіла на 2,4 см ($p < 0,001$), масі тіла на 1,5 кг ($p < 0,01$); у дівчаток достовірної різниці у зазначених параметрах не виявлено.

Тобто ми бачимо, що процес збільшення показників фізичного розвитку зупинився, більш того, сучасні хлопчики мають менші показники, це говорить про незадовільний стан оточуючого середовища, концентрація забруднюючих агентів досягла критично високого рівня і вже не стимулює, а пригнічує розвиток. В цілому наші дані підтверджують гіпотезу Нікітюк Б.А. "конфлікту організму із середовищем". Згідно якій, один і той самий агент може оказувати різну дію в залежності від його концентрації. Невеликі дози збуджують життєві процеси, середні – підсилюють, а високі – пригнічують.

Таким чином, для організму не байдужі доза й тривалість дії різних факторів навколишнього середовища.

УДК 372.891

Бурман Л.В.

Криворізький державний педагогічний університет

ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ МІСЬКИХ ЛАНДШАФТІВ ТА ПТК МІСТ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

Знання про ландшафти загально визнано вважаються фундаментальним теоретичним ядром географічної науки і широко представлені в шкільній географії. Маючи високий науковий потенціал, ці знання відіграють важливу роль у вирішенні освітньо-виховних задач, спрямованих на модернізацію освітньої галузі.

Проблема наростаючого антропогенного впливу на природні комплекси та усвідомлення фактичної відсутності на планеті ландшафтів, які не відчули прямого чи опосередкованого техногенного впливу, у фахових дослідженнях розглядається усебічно, а її рішення тлумачиться як соціальне замовлення географічній науці. Однак, на думку фахівців, сьогодні досліджувана в школі система знань про природно-територіальні комплекси (ПТК) не цілком узгоджується з уявленнями сучасної географії про природне районування, у якому враховується специфіка міських територій. Тому при подальшому удосконаленні краєзнавчих знань у шкільній географії